

Калк

Население

Калк жөнүндө маалымат алуу булагы болуп эл каттоо эсептелет.

Эл каттоо - калктын социалдык, демографиялык жана экономикалык мүнөздөмөсү туурасында маалымат алуу менен бирге мезгил-мезгили менен Кыргыз Республикасынын аймагында жашаган калктын санын расмий эсепке алууну (же көзөмөл салуучу текшерүүнү) жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берген иш чара.

Калк жашаган жери боюнча шаардыктарга жана айылдыктарга бөлүштүрүлөт, республиканын Жогорку Кенешин (Парламенти) тарабынан шаар жана шаарча катары бекитилген пункттар шаардык калктуу пункттар болуп саналат. Калган бардык калктуу пункттар айылдык пункттар болуп эсептелет.

Болгон калк - каттоо учурунда ушул аймакта болгон калк, буга убактылуу жашагандар да кирет. Каттоолордун ортосундагы жылдарда демографиялык абалды учурдагы каттоонун билдирүүлөрүн эсепке алуу менен бирге акыркы каттоонун маалыматтарынын негизинде болгон калкка кезектеги баа берилет.

Туруктуу калк - каттоо учурунда ушул аймакта туруктуу жашаган калк, буга убактылуу жок болгондор да кирет. Каттоолордун ортосундагы жылдарда демографиялык абалды учурдагы каттоонун билдирүүлөрүн эсепке алуу менен бирге акыркы каттоонун маалыматтарынын негизинде туруктуу калкка кезектеги баа берилет.

Негизги курактык топтор боюнча калктын саны жөнүндө маалыматтар төмөнкүдөй бөлүнөт: балдар жана 16 жашка чейинки өспүрүмдөр - эмгекке жарамдуу куракка жетпеген калк; 16-59 жаштагы эркектер жана 16-54 жаштагы аялдар - эмгекке жарамдуу курактагы калк; 60 жаш жана андан улуу курактагы эркектер, 55 жаш жана андан улуу курактагы аялдар эмгекке жарамдуу курактан улуу калк.

Калктын курагы - өмүрдүн (толук) толгон жылы. Калктын курактык курамы калктын жалпы эл каттоолордун жыйынтыктары боюнча суроо жүргүзүү аркылуу алынат. Кезектеги иретте бул маалыматтар бир жылдагы курак боюнча калктын санынын x курамынан $x+1$ курамына чейин жылдыруу ыкмасы жолу менен эсептелет. Эсептөөлөрдө демографиялык абалдын кезектеги каттоолордун билдирүүлөрү эске алынат. Калктын орточо курагы - ушул калктын бардык адамдарынын курактарынын орточо арифметикалык көрсөткүчү.

Эл каттоо учурунда адамдардын **улуту**, алардын ооз-эки жообу боюнча жазылат, ал эми балдардын улуту ата-энелери тарабынан аныкталат.

Калктын санын баалоо - өлкөнүн аймагындагы же бөлүгүндөгү жашоочулардын санын болжол менен аныктоо; акыркы эл каттоонун жыйынтыктарынын негизинде аныкталат, бул

Первоисточником получения сведений о населении являются переписи населения.

Перепись населения - мероприятие, позволяющее производить через регулярные интервалы времени официальный учет (или контрольную сверку) численности населения, проживающего на территории Кыргызской Республики, наряду с получением информации по набору социальных, демографических и экономических характеристик населения.

Распределение населения на городское и сельское производится по месту проживания, при этом городскими населенными пунктами считаются пункты, утвержденные Жогорку Кенешем (Парламентом) республики в качестве городов и поселков городского типа. Все остальные населенные пункты считаются сельскими.

Население наличное - население, находящееся на момент переписи на данной территории, включая временно проживающих. В межпереписной период производится текущая оценка наличного населения на базе данных переписи и с учетом сведений текущей регистрации демографических событий.

Население постоянное - население, постоянно проживающее на момент переписи на данной территории, включая временно отсутствующих. В межпереписной период производится текущая оценка постоянного населения на базе данных переписи и с учетом сведений текущей регистрации демографических событий.

В данных о численности населения по основным возрастным группам к населению моложе трудоспособного возраста отнесены дети и подростки до 16 лет; трудоспособного возраста - мужчины 16-59 лет, женщины 16-54 года; старше трудоспособного возраста - мужчины 60 лет и старше, женщины 55 лет и старше.

Возраст населения - число исполнившихся лет жизни (полных). Сведения о возрастном составе населения получают по итогам всеобщих переписей населения путем опроса. В текущем порядке эти данные определяются расчетным путем методом передвижки численности населения по однолетним возрастам от возраста x к возрасту $x+1$. В расчетах учитывается информация текущей регистрации демографических событий. Средний возраст населения - средняя арифметическая из значений возрастов всех людей в данном населении.

Национальность при переписях населения записывалась со слов опрашиваемых, национальность детей определялась родителями.

Оценка численности населения - примерное определение числа жителей на территории страны или ее части; производится

көрсөткүчкө жыл сайын төрөлгөндөрдүн жана бул аймакка келгендердин саны кошулат, ал эми өлгөндөрдүн жана бул аймактан кеткендердин саны кемитилет. Ошондой эле, администрациялык-аймактык кайра түзүүлөрдүн натыйжасындагы калктын санынын өзгөрүлүшү да эсепке алынат.

Калктын табигый кыймылы - табигый жолу менен өзгөрүлүп жаткан калктын санын өзгөрткөн төрөлүүнүн жана өлүүнүн жыйындысынын жалпыланган аталышы. Калктын санын өзгөртпөгөндүгүнө карабастан, никелешүүлөр жана ажырашуулар да калктын табигый кыймылына тийиш, анткени алар төрөлүү жана өлүү иретинде эсепке алынат.

Төрөлүү, өлүү, никеге туруу, ажырашуу жөнүндө маалыматтар туулгандыгы, өлгөндүгү, никеге тургандыгы жана ажырашкандыгы жөнүндө жарандык абалдын актыларын жазуу органдары түзгөн акт жазууларында камтылган маалыматтарды жыл сайын статистикалык иштеп чыгууларынын негизинде алынат. Төрөлгөндөрдүн санына тирүү төрөлгөндөр гана кирет.

Кыргыз Республикасында никеге туруунун эң төмөнкү жаш курагы, Үй бүлөлүк кодекси тарабынан эркектер жана аялдар үчүн 18 жаш деп аныкталды.

Никеге турган күнү катары жарандык абалдын актыларын жазуу органдарында катталган күнү эсептелет. Ажырашкандыгы катталган учурдан тартып нике бузулду деп эсептелет (ажырашуу катталган учурдан тартып).

Калктын табигый кыймылынын жалпы көрсөткүчтөрү, эреже катары, жалпы жонунан калктын өнүгүшүндө болуп жаткан кезектеги өзгөрүүлөргө, мисалы, санын эсептөөгө баа берүү үчүн пайдаланылат.

Калктын табигый өсүүсү - аныкталган бир мезгилдин ичинде төрөлгөндөрдүн жана өлгөндөрдүн санынын ортосундагы айырманын абсолюттук өлчөмү. Бул өлчөм оң да, терс да болушу мүмкүн.

Төрөлүүнүн жана өлүүнүн жалпы коэффициенти - календарлык жылдын ичинде, турушуна жараша, төрөлгөндөрдүн жана өлгөндөрдүн санынын болгон калктын бир жылдагы орточо санына карата катышы. Промилле менен эсептелет (калктын 1000ине эсептегенде).

Табигый өсүүсүнүн коэффициенти - төрөлүүнүн жана өлүүнүн жалпы коэффициенттеринин айырмасы. Промилле менен эсептелет.

Никелешүүнүн жана ажырашуунун жалпы коэффициенти - календарлык жылдын ичинде катталган никелешүүлөрдүн жана ажырашуулардын санынын болгон калктын бир жылдагы орточо санына карата катышы. Төрөлүүнүн жана өлүүнүн жалпы коэффициенттериндей эле промилле менен эсептелет (калктын 1000ине эсептегенде).

Кичинекей балдардын өлүмүнүн коэффициенти - бир жашка чейинки өлгөндөрдүн санынын тирүү төрөлгөн балдардын санына катышы. Промилле

на основании итогов последней переписи населения, к которым ежегодно прибавляются числа родившихся и прибывших на данную территорию и вычитаются числа умерших и выбывших с данной территории. При этом учитывается также изменение численности населения в результате административно-территориальных преобразований.

Естественное движение населения - обобщенное название совокупности рождений и смертей, изменяющих численность населения так называемым естественным путем. К естественному движению населения относят также браки и разводы, хотя они не меняют численность населения непосредственно, но учитываются в том же порядке, что рождения и смерти.

Сведения о рождениях, смертях, браках, разводах получаются на основании ежегодной статистической разработки данных, содержащихся в актовых записях, соответственно, о рождении, смерти, заключении и расторжении брака, составляемых органами записи актов гражданского состояния. В число родившихся включены только родившиеся живыми.

Минимальный возраст вступления в брак в Кыргызской Республике установлен Семейным кодексом - 18 лет для мужчин и для женщин.

Датой заключения брака считается дата его регистрации в органах записи актов гражданского состояния. Брак считается расторгнутым с момента регистрации его расторжения (с момента регистрации развода).

Общие показатели **естественного движения населения** используются, как правило, для оценки текущих изменений в развитии населения в целом, например, как составляющие при расчете его численности.

Естественный прирост населения - абсолютная величина разности между числами родившихся и умерших за определенный период. Его величина может быть как положительной, так и отрицательной.

Коэффициенты рождаемости и смертности общие - отношение, соответственно, числа родившихся живыми и числа умерших в течение календарного года к среднегодовой численности наличного населения. Исчисляются в промилле (на 1000 населения).

Коэффициент естественного прироста - разность общих коэффициентов рождаемости и смертности. Исчисляется в промилле.

Коэффициенты брачности и разводимости общие - отношение числа зарегистрированных в течение календарного года браков и разводов к среднегодовой численности наличного населения. Как и общие коэффициенты рождаемости и смертности, исчисляются в промилле (на 1000 населения).

Коэффициент младенческой смертности - отношением числа умерших в возрасте до 1 года к числу родившихся живыми. Исчисляется в промилле. Расчет с 2005г. производится по формуле, предлагаемой ВОЗ.

менен эсептелет. 2005-жылдан бери эсептөөлөр БСУ тарабынан сунуш кылынган формула боюнча эсептелет.

Демографиялык абалга кенири (толук) мүнөздөмө берүү үчүн жалпы коэффициенттер менен бирге атайын коэффициенттер да колдонулат, алар төмөндө берилди.

Төрөлүүнүн курактык коэффициенти - ушул курактык топтогу аялдарда бир жылдын ичинде төрөлгөндөрдүн санынын, турушуна жараша, кезектеги баа боюнча ушул курактык топтогу аялдардын орточо жылдык санына карата катышы. 20 жашка чейинки курактык топ үчүн коэффициент-

ти эсептөөдө, бөлүүчү катары 15-19 жаш курактагы аялдардын саны алынат. 15-49 жаш курактык топ үчүн коэффициентти эсептөөдө, алымга бардык төрөлгөндөр кирет, буга 15 жашка чейинки, 50 жаш жана андан улуу курактагы аялдарда төрөлгөн ымыркайлар да кошулат.

Төрөлүүнүн жалпыланган коэффициенти - 15-49 жаш интервалындагы курактык топ үчүн эсептелген төрөлүүнүн курактык коэффициенттеринин суммасы. Бул коэффициент, эгерде ар бир курак боюнча төрөлүү деңгээли, көрсөткүч эсептелип жаткан жылдын деңгээлинде сакталса, анда бир аял бардык репродуктивдик мезгилдин ичинде (т.а. 15-50 жашта) канча бала төрө алгандыгын көрсөтөт. Анын өлчөмү, төрөлүүнүн жалпы коэффициенти менен айырмаланып, калктын курактык курамына көз карандысыз жана ушул календарлык жылдын ичиндеги төрөлүүнүн орточо деңгээлин мүнөздөйт.

Төрөлгөндөгү өмүрдүн күтүлгөн узактыгы - эгерде бул муундун ар бир курактагы өлүү деңгээли, учурдагы мезгилдегидей болсо, төрөлгөн муундун бир адамы орточо эсеп менен жашай турган жылдын саны.

Өлүүнүн курактык коэффициенттери - календарлык жылдын ичинде ушул куракта өлгөндөрдүн санынын кезектеги баа боюнча ушул курактагы туруктуу калктын орточо жылдык санына карата катышы. Бул коэффициент календарлык жылы ар бир курактын топтун ичиндеги өлүмдүн орточо деңгээлин мүнөздөйт.

Өлүмдүн себептери жөнүндө маалымат алуу булагы болуп, дарыгерлердин өлүмгө себеп болгон оору, кырсык, өлтүрүү, өзүн-өзү өлтүрүү жана башка тышкы таасирлер туурасында медициналык күбөлүктөргө киргизилген өлүм туурасында жазуулардан эсептелет. Бул документтер өлүм жөнүндө акт жазуулары менен бирге мамлекеттик статистика органдарына иштеп чыгууга жиберилет.

2000-жылдан баштап, өлүмдүн себептери жөнүндө маалымат БСУнун 10-каралуусундагы ооруларды, кырсыктарды жана өлүмдүн себептеринин эл аралык статистикалык классификациясынын (ЭОК-10) негизинде мамлекеттик статистика органдары тарабынан иштелип чыгат. 2004-ж. тартып БСУ тарабынан сунуш кылынган тирүү төрөлүүнүн жана турушуна жараша, ымыркайлардын өлүмүнүн критерийлерине өтүү ишке ашырылды.

Для развернутой (полной) характеристики демографической ситуации наряду с общими коэффициентами используются и специальные коэффициенты, приведенные ниже.

Возрастные коэффициенты рождаемости - отношение, соответственно, числа родившихся за год у женщин данной возрастной группы к среднегодовой численности женщин этого возраста по текущей оценке. При расчете коэффициента для возрастной группы до 20 лет в качестве знаменателя принята численность женщин в возрасте 15-19 лет. При вычислении коэффициента для возрастной группы 15-49 лет в числитель включены все родившиеся, включая родившихся у матерей до 15 лет и 50 лет и старше.

Суммарный коэффициент рождаемости - сумма возрастных коэффициентов рождаемости, рассчитанных для возрастных групп в интервале 15-49 лет. Этот коэффициент показывает, сколько в среднем детей родила бы одна женщина на протяжении всего репродуктивного периода (т.е. от 15 до 50 лет) при сохранении по возрастной рождаемости на уровне того года, для которого вычисляется показатель. Его величина, в отличие от общего коэффициента рождаемости, не зависит от возрастного состава населения и характеризует средний уровень рождаемости в данном календарном году.

Ожидаемая продолжительность жизни при рождении - число лет, которое в среднем предстояло бы прожить одному человеку из поколения родившихся при условии, что на протяжении всей жизни этого поколения уровень смертности в каждом возрасте останется таким, как в данный период.

Возрастные коэффициенты смертности - рассчитываются как отношение числа умерших в данном возрасте в течение календарного года к среднегодовой численности постоянного населения данного возраста по текущей оценке. Эти коэффициенты характеризуют средний уровень смертности в каждой возрастной группе в календарном году.

Источником информации о причинах смерти являются записи в медицинских свидетельствах о смерти, составляемых врачом относительно заболевания, несчастного случая, убийства, самоубийства и другого внешнего воздействия, послуживших причиной смерти. Эти документы вместе с актовыми записями о смерти направляются для разработки в органы государственной статистики.

Разработка данных об умерших по причинам смерти с отчета за 2000г. производится органами государственной статистики на основании Международной статистической классификации болезней, травм и причин смерти 10-го пересмотра ВОЗ (МКБ-10). С 2004г. осуществлен переход на критерии живорождения и, соответственно, младенческой смертности, рекомендованные ВОЗ.

Коэффициенты смертности по причинам смерти - отношения чисел умерших от указанных причин смерти к среднегодовой

Өлүмдүн себептери боюнча өлүү коэффициенти

- көрсөтүлгөн өлүмдүн себептери боюнча өлгөндөрдүн санынын кезектеги баа боюнча болгон калктын орточо жылдык санына карата катышы. Алар, өлүүнүн жалпы коэффициентинен айырмаланып, калктын 1000 адамына эмес, 100 000 адамына эсептелди.

Калктын **миграциясы** жөнүндө маалымат ички иштер органдарынан түшкөн, каттоого турууда жана андан чыгууда адрестик барактар менен бирге толтурулуучу, статистикалык эсепке алуунун келүү жана кетүү талондорун каттоонун натыйжасында алынат. «Келүүчүлөр» жана «кетүүчүлөр» түшүнүктөрү бир кыйла шарттуу түшүнүк, анткени бир эле адам бир жылдын ичинде жашаган жерин бир нече жолу алмаштырышы мүмкүн.

численности наличного населения по текущей оценке. В отличие от общих коэффициентов смертности, они рассчитаны не на 1000, а на 100 000 населения.

Данные о **миграции** населения получаются в результате разработки поступающих от органов внутренних дел талонов статистического учета регистрации и выбытия, которые составляются одновременно с адресными листками при регистрации и выписке. Понятия “прибывшие” и “выбывшие” содержат некоторую условность, так как одно и то же лицо может в течение года менять место жительства не один раз.